

**ТОПЛИННО ИЗЛЪЧВАНЕ.
ИЗЛЪЧВАТЕЛНА И
ПОГЛЪЩАТЕЛНА
СПОСОБНОСТ. ПЛЪТНОСТ
НА ТОПЛИННОТО ЛЪЧЕНИЕ.
АБСОЛЮТНО ЧЕРНО ТЯЛО.
ЗАКОНИ НА
СТЕФАН-БОЛЦМАН И ВИН.
ОПТИЧЕСКА ПИРОМЕТРИЯ.**

I.ТОПЛИННО ЛЪЧЕНИЕ

Както отбелязахме най-универсалния метод за пренасяне на топлина (обмен на топлина) между части на една ТДС е т.нат РАДИАЦИОНЕН ОБМЕН основаващ се на факта, че всички тела излъчват и поглъщат Електро Магнитни лъчи (ЕМЛ). Така е възможен топлопренос между обекти, които се намират във вакуум.

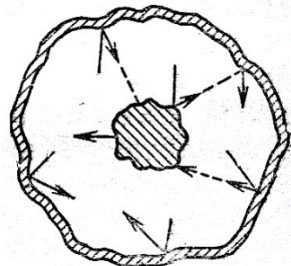
1. Топлинно лъчение: Това е електромагнитно лъчение което се излъчва от телата за сметка на вътрешната им енергия т.е. за сметка на топлинното движение на частиците изграждащи телата.

2. Особености на топлинното лъчение:

а/ то се излъчва от всички тела, които имат различна от нула температура

б/ това лъчение е електромагнитно лъчение (процес на разпространение в пространството на трептене на променливо електрично и магнитно полета, които се преобразуват едно в друго). Такава вълна може да се разпространява и във вакуум.

в/ енергията на лъчението излъчено от тялото нараства с нарастване на температурата на тялото, т.е. колкото е по-висока температурата толкова повече излъчва тялото във вид на топлинно лъчение.

г/ това е единственото лъчение което се намира в ТДР с излъчващото го тяло. Поставяме тяло в топлоизолиран от вън и идеално отражателен от вътре затворен обем който в вакуумиран. Изчаквайки достатъчно време установяваме, че температурата на тялото спира да се променя т.е. системата тяло - лъчение са в ТДР.

Това е възможно единствено ако тялото освен да излъчва и поглъща ЕМЛ като колкото излъчва толкова и поглъща. Това се нарича ПРИНЦИП НА ДЕТАЙЛНОТО РАВНОВЕСИЕ. Ако тялото излъчва повече от колкото поглъща неговата вътрешна енергия ще намалява, т.е. ще намалява неговата температура и то ще излъчва все по-малко енергия и това ще продължи дотогава докато това, което се излъчва се изравни с това което се поглъща.

д/ имаме неравномерно разпределения на излъчената енергия по честоти или дължини на вълни.

3. Основни величини характеризиращи процеса на топлинно излъчване:

а/ Енергетична светимост: Това е потока от енергия, които се излъчва от единица площ на тялото във всички направления. Бележи се със R и от всичко дотук казано следва, че тя зависи от температурата T .

б/ излъчвателна способност: Лъчението се състои от вълни с различни честоти като излъчената енергия не е разпределена равномерно по тези честоти. Функцията, която характеризира разпределението на ИЗЛЪЧЕНАТА енергия по честоти бележим с $r=r(\omega, T)$ и тя характеризира потока на излъчената енергия в интервала от честоти $[\omega; \omega+d\omega]$

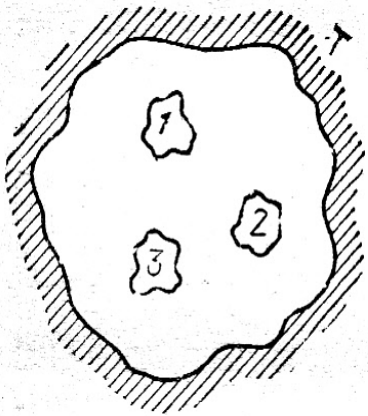
$$R(T) = \int_0^{\infty} r(\omega, T) d\omega$$

в/ поглъщателна способност: ако върху единица площ пада поток от лъчиста енергия $d\Phi_{\omega}$ в честотен диапазон от $[\omega; \omega+d\omega]$ то част от него се отразява а друга се поглъща $d\Phi'_{\omega}$. **Отношението погълнатата и падащата лъчиста енергия наричаме ПОГЛЪЩАТЕЛНА СПОСОБНОСТ** и бележим с $g=g(\omega, T)$

г/ функция на спектрално разпределение на енергията в топлинното лъчение: След като системата лъчение - тяло е достигнала до равновесие то за лъчението може да се дефинира обемна плътност на енергията $u=u(T)$, което ще зависи от температурата на лъчението която е температурата на тялото. Този плътност на енергията на лъчението също е разпределено неравномерно по честоти и това се характеризира с функцията на спектрално разпределение на енергията в топлинното лъчение което ще бележим с $u=u(\omega, T)$ като е в сила:

$$u(T) = \int_0^{\infty} u(\omega, T) d\omega$$

4. Закон на Кирхов: Нека система от n тела имащи различни температури поставени в идеално топлоизилиран и отражателен затворен обем, така че те да не се намират в контакт. След достатъчно време телата изравняват температурите си. Осъществил се е процес на пренос на топлина между

телата дори и при наличие на вакуум. Този пренос е осъществен благодарение на излъчване и поглъщане на ЕМЛ от телата. Телата и ЕМЛ в затворения обем са в ТДР. Телата са изградени от различни вещества с различна излъчвателна и поглъщателна способност. Единствената възможност за да достигнат телата до ТДР е тези, които излъчват повече и да поглъщат повече. Кирхоф доказва, че отношенията между излъчвателната и поглъщателната способност на телата са равни т.е. не зависи от какво са изградени телата:

ЗАКОН НА КИРХОФ: Отношението между излъчвателната и поглъщателната способност не зависи от природата на телата и **ЗА ВСИЧКИ ТЕЛА** тя е **УНИВЕРСАЛНА ФУНКЦИЯ** на честотата и температурата.

$$\left(\frac{r(\omega, T)}{g(\omega, T)} \right)_1 = \left(\frac{r(\omega, T)}{g(\omega, T)} \right)_2 = \left(\frac{r(\omega, T)}{g(\omega, T)} \right)_3 = \dots = f(\omega, T)$$

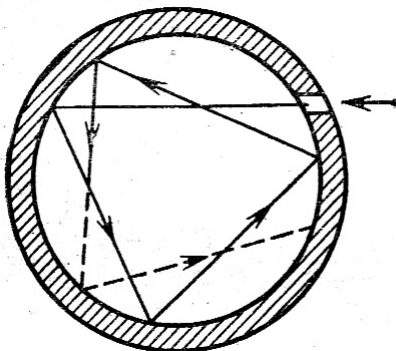
5. Абсолютно черно тяло: Това е тяло за което поглъщателната способност е единица.

$$g(\omega, T) \equiv 1$$

Това е една идеализация и в природата на се срещат такива тела. Има вещества, които в определени честотни диапазони могат да се смятат за абсолютно черно тяло (например саждите). По-важното е обаче че за абсолютно черно тяло закона на Кирхоф изглежда така:

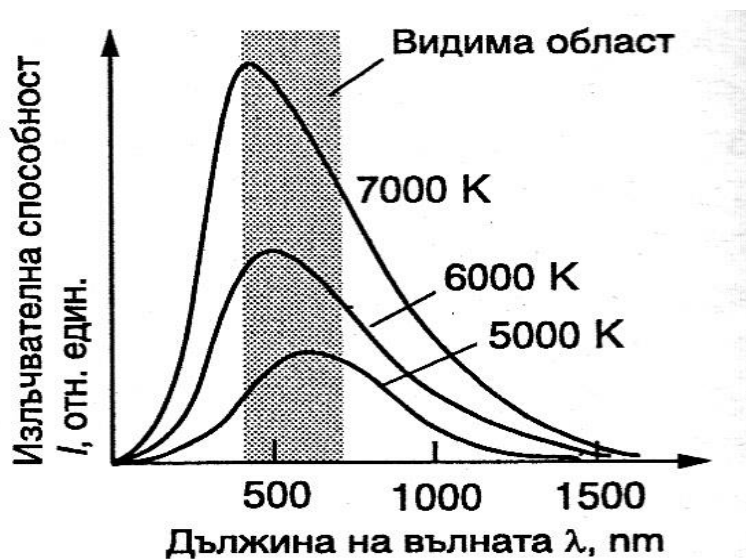
$$r^*(\omega, T) = f(\omega, T)$$

Това означава, че универсалната функция на Кирхоф $f(\omega, T)$ е всъщност функцията на излъчвателната способност на абсолютно черно тяло.

За експерименталното определяне на зависимостта на функцията на Кирхоф от дължината на вълната се използва затворена област с малко отверстие. Лъчението прониква през отвора и излиза обратно чрез многократно отражение. При всяко отражение се поглъща част от лъчението и при многократно отражение се смята че е изцяло погълнато. Ако T на стената се поддър-

жа постоянна означава, че определената излъчвателна способност е при фиксирана температура за различни дължини на вълните. Това което излиза от отвора е лъчението излъчено от абсолютно черно тяло. Като се разложи лъчението с помоща на дифракционна решетка определяме зависимостта на функцията на Кирхоф $\varphi(\lambda, T)$ от λ .

1/ кривите имат ярко изразен максимум при определена стойност на λ за дадена T .

2/ с увеличаване на температурата максимума се измества към късовълновата област, а максимума рязко нараства.

3/ площта затворена между кривата на излъчвателната способност и абсцисната ос определя енергетичната светимост на абсолютно черно тяло.

4/ енергетичната светимост силно нараства с нарастване на температурата.

В продължение на 30 години физиците се опитват да намерят модел на излъчване на абсолютно черно тяло, за да обяснят получените експериментални резултати като изхождат от законите на класическата механика, термодинамиката и електродинамиката.

II. ЗАКОНИ ОПИСВАЩИ ИЗЛЪЧВАНЕТО НА АБСОЛЮТНО ЧЕРНО ТЯЛО

1. **Закон на СТЕФАН-БОЛЦМАН:** Отнася се за зависимостта на плътността от енергията на лъчението $u(T)$ от температурата. Стефан установява експериментално, докато Болцман пресмята на базата на теоретичен анализ на базата на термодинамиката, че $u(T)$ е пропорционално на четвъртата степен на температурата.

$$u(T) = \sigma T^4 \quad \text{където} \quad \sigma = 5,67 \cdot 10^{-8} \frac{W}{m^2 K^4}$$

Наричаме константа на Стефан-Болцман.

2. **Закон на ВИН:** На базата на термодинамичната и електромагнитната теория доказва, че произведението от стойността на дължината на вълната, при която функцията на Кирхоф има максимум λ_m и температурата имат връзката:

$$\lambda_m T = b \quad \text{където} \quad b = 2,9 \cdot 10^{-3} mK$$

наричаме константа на Вин.

Човешкото око е най-чувствително за около $\lambda = 500 nm = 5 \cdot 10^{-7} m$. Като използваме закона Вин можем да определим каква трябва да е температурата, която трябва да има тялото, за да излъчва във видимата област:

$$T = \frac{b}{\lambda} = \frac{2,9 \cdot 10^{-3}}{5 \cdot 10^{-7}} = 0,58 \cdot 10^4 = 5800 K$$

3. Формула на РЕЛЕЙ-ДЖИНКС: На базата на класическата физика теоретично получават функцията на спектралното разпределение на плътността на енергията на абсолютно черно тяло:

$$u(\omega, T) = \alpha \omega^2 T$$

Тогава за плътността на енергията на топлинното лъчение имаме:

$$u(T) = \alpha T \int_0^{\infty} \omega^2 d\omega = \infty!!!!$$

Това означава че равновесия между излъчващото тяло и лъчението може да настъпи при безкрайна плътност на енергията, т.е. тялото ще излъчва докато температурата му стане НУЛА, което противоречи на експеримента.

ТОВА СЕ НАРИЧА УЛТРАВИОЛЕТОВА КАТАСТРОФА, КОЯТО ПОСТАВЯ ОСНОВАТА НА КВАНТОВАТА МЕХАНИКА.

4. Формула на Макс Планк. Той открива 1900 г., че задачата има просто и точно решение при предположение, че телата излъчват и поглъщат енергия на порция НА КВАНТИ КОИТО ТОЙ НАРИЧА ФОТОНИ. Тези фотони имат енергия пропорционална на честотата на трептене на електрическия дипол излъчващ.

$$\varepsilon = h \nu \text{ _където_ } h = 6,62 \cdot 10^{-34} \text{ J.s}$$

Наричаме константа на Планк, има размерност на момент на импулса и затова се нарича още квант на действието. За излъчвателната способност на

абсолютно черно тяло Планк получава:

$$f(\omega, T) = \frac{\hbar \omega^3}{4\pi^2 c^2} \frac{1}{\exp\left(\frac{\hbar \omega}{k_B T}\right) - 1}.$$

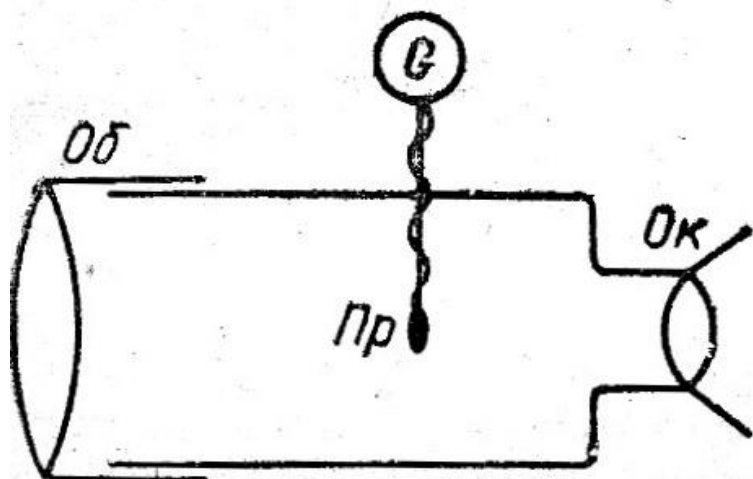
На базата на тази формула могат да се изведат всички закони и константи свързани с излъчването на абсолютно черно тяло.

III. ПИРОМЕТРИЯ

1. Пирометрията е съвкупност от БЕЗКОНТАКТИ, НЕРАЗРУШУТЕЛНИ ОПТИЧНИ МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА ТЕМПЕРАТУРАТА. УРЕДИТЕ СЕ НАРИЧАТ ПИРОМЕТРИ.

2. Радиационен пирометър:

а/ принципно устройство: На корпус със специален профил имаме монтирани обектив (Об) и окуляр (Ок) посредством тях образа на тялото, на което ще се определя температурата се фокусира върху приемника (Пр), така че целия образ да пада на него. Приемника в горния си край завършва със галванометър Г.

Галванометъра е градуиран направо за определяне на радиационната температура $T_{рад}$. Приемника е устройство което преобразува енергитичния поток на лъчението в електрически сигнал: фото резистор, фотоумножител и др.

б/ принцип на действие: Устройството отчита каква би била температурата на тялото ако то е абсолютно черно на базата на енергитичен поток от тяло което не е абсолютно черно т.е.

$$R^*(T_{рад}) = R(T)$$

Нека с a_T означим отношението на енергитивната светимост R на тялото и R^* на абсолютното черно тяло при еднаква температура

$$R(T) = a_T R^*(T)$$

Тогава можем да запишем че

$$R^*(T_{рад}) = a_T R^*(T)$$

Като използваме закона на Стефан-Болцман горния израз ще преобразуваме така:

$$\sigma T_{рад}^4 = a_T \sigma T^4$$

Така за истинската температура на тялото имаме:

$$T = \frac{1}{\sqrt[4]{a_T}} T_{рад}$$

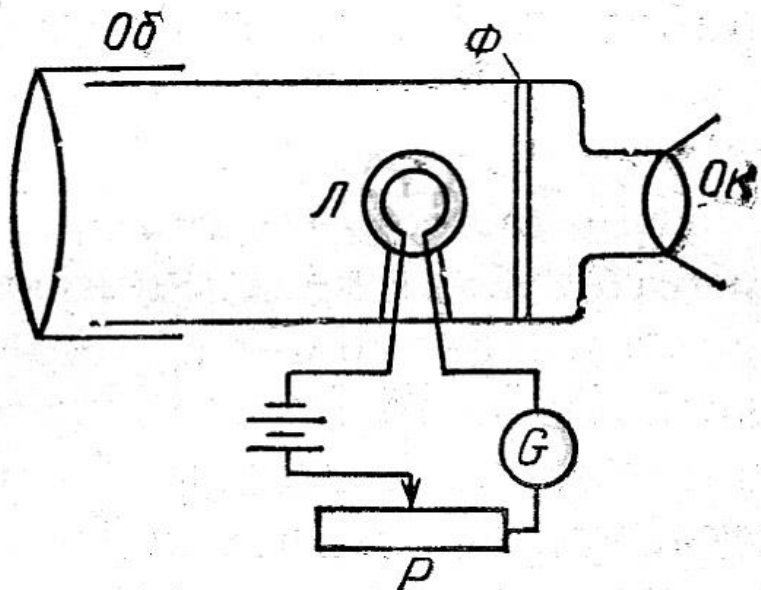
Доколкото a_T е величина по-малка от единица за нечерни тела то следва че истинската температура на тялото е винаги по-голяма от измерената радиационна.

Пример: При волфрама $a_T=0,32$ и при истинска температура от около 3000K за радиационната температура имаме:

$$T_{рад} = \sqrt[4]{a_T} T = \sqrt[4]{0,32 \cdot 3000} = 2250 K$$

3. Яркостен пирометър

а/ Принципно устройство: в тяло с определен профил са поставени обектив (Об) и окуляр (Ок). Посредством тяхното юстиране лъчението попада в окуляра като на фона се фокусира и вижда образа на нагреваема жичка (Л). Посредством електрическа верига се захранва жичката която се нагрива и свети като степента на нейното загряване се определя от силата на тока, който протича през нея който променяме с реостата (Р). Галванометъра (G) е градуиран направо в температура наречена цветна $T_{\text{цв}}$. Този метод се нарича още "МЕТОД НА ИЗЧЕЗВАЩАТА ЖИЧКА". Светофилтър (Ф)

пропуска към окуляра само част от червения спектър

б/ Принцип на действие: Основава се на сравнение на излъчване на светещо тяло с излъчването на абсолютно черно тяло на един и същ фиксиран тесен участък от спектъра с ширина $\Delta\lambda$. Обичайно се използва участък лежащ в тесен участък около 660nm (червената част на спектъра). Увеличаваме тока през жичката докато нейния цвят съвпадне с цвета на фона и жичката изчезне. За нечерното тяло прибора дава значение на яркостната температура $T_{\text{ярк}}$ при която яркостта на абсолютното черно тяло за $\lambda=660\text{nm}$ съвпада с яркостта на изследваното тяло при истинската температура T .

И тук отново яркостната температура е по-ниска от истинската T .

3. **Термофгафия:** Метод който се използва масово за определяне на топлинното излъчване на сгради или отделни елементи от тях. С помощта на специални приемници се регистрира инфрачервеното топлинно излъчване от цялата сграда или отделни нейни части като приетите сигнали се трансформират в термографски образ. На снимките площите на с по-висока температура изглеждат по тъмни или по-червени. Така може да се определят местата в сгради или помещения където топлоотдаването е голямо и да се вземат мерки за топлоизолация. Методът е много точен и позволяват да се отчитат разлика в температурите 0.1K .

